

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

Til læreren.....	2
1. Boligen.....	3
2. Skolegang.....	4
2.1. Forskolen i Flakkebjerg	5
2.2. Skolen og timerne	6
2.3. Frikvarter.....	7
2.4. Børneopdragelse i skolen	7
En af de skikkelser man kunne true børn med i gamle dage var Den store Bastian.....	8
Hvis du læser i ”Den store Bastian”, kan du finde ud af alt det, som man mente var uartig i gamle dage.....	8
3. Efter skole	9
3.1. Fri til at lege	9
3.2. Arbejde i byen	9
3.3. Arbejde på landet	10
4 Opgaver til Boligen.....	12
5 Opgaver til skolegang:	15
Besøg Flakkebjerg Skolemuseum.....	20
6. Opgaver til efter skole.....	23
Litteratur:	24

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

Til læreren

Børn i begyndelsen af det 21. århundrede vokser op i en periode af danmarkshistorien, hvor der er sket et udviklingsmæssigt kæmpespring i børns forskellige livs- og levevilkår, når man sammenligner med vilkårene for ca. 100 år siden. Den samfundsmæssige udvikling har medført store forandringer på alle de områder, som dette undervisningsmateriale arbejder med.

Undervisningsmaterialet om børns liv for 100 år siden er henvendt til børn i 5. klasse. Vi har taget udgangspunkt i de dele af børnelivet, som spiller en rolle for nutidens børn: Boligen, skolen og efter skoletid. Vi har samtidig beskrevet en række af de forskelle, der er mellem land og by, mellem piger og drenge, mellem rig og fattig samt mellem sommer og vinter.

Til sidst i materialet er der forslag til arbejdsspørgsmål. Der vil være noget at diskutere, noget at reflektere over og spørgsmål at besvare. Hver gruppe af spørgsmål kan samtidig danne grundlag for temadage eller emneuger på skolen.

Det skrevne materiale er suppleret med 2 emnekasser om børneleg og om skolen, som vil være til rådighed i Amtscentralen. De er sammensat fra Sydvestsjællands Museum – Sorø Amts Museum. Kasserne er tænkt som supplement og som anskueliggørelse af det skrevne. Det er således op til den enkelte lærers planlægning at vælge om kasserne skal danne udgangspunkt for arbejdet med børneliv som en slags appetitvækker, eller om de skal inddrages undervejs.

Det vil være muligt at booke sig ind med klasser på Sydvestsjællands Museum – Flakkebjerg skolemuseum, hvis man samtidig ønsker rammer, som de så ud i gamle dage. Her er der tale om et autentisk forskolemiljø, som børn i Flakkebjerg har oplevet fra begyndelsen af 1900-tallet og ca. 60 år frem.

Undervisningsmaterialet er blevet til, fordi vi på museet har haft besøg af børn fra 5. klasse, som læser historiske romaner i forbindelse med et bibliotekskursus, de alle bliver tilbudt i Sorø Kommune. Børnene kom efterfølgende på museet med ønsker om at vide mere om børns liv og vilkår for 100 år siden. Arbejdet med dette hæfte kan stadig blive suppleret med besøg på museet. Vi har ladet os inspirere af Norsk Folkemuseum som i sin formidling til skolebørn tager udgangspunkt i ordsproget: ”Der er to værdier vi bør give videre til vores børn; det ene er rødder, det andet er vinger”. Vi mener ligesom vore norske kollegaer, at tradition og tolerance er en god ballast at tage med sig videre i livet. Vi tror på, at viden om fortiden kan hjælpe os med at forstå samtiden og planlægge fremtiden.

Materialet er blevet til med støtte fra Amtscentralen i Vestsjællands Amt.

Med venlig hilsen - Ea Matzon, Museumsleder Sydvestsjællands Museum

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

1. Boligen

På landet havde bønderne hjemmet som deres arbejdsplads, sådan var det ikke hos de fattige familier i de store byer. Mange mødre gik hjemme og passede de mindre børn, det var ikke mange børn, der gik i børnehave – eller børneasyl.

Fædrene på landet arbejdede i nærheden af boligen og fædrene i byerne gik på arbejdet væk fra boligen. Fælles for dem var, at de ikke opholdt sig så meget i boligen som mødre og børnene.

I de fleste familier havde børnene ikke deres eget værelse. Mange fattige børn havde heller ikke deres egen seng, det var en luksus. Nogle sov på to stole, der var sat sammen. De mindste kunne ligge i en kommodeskuffe.

I byerne boede der både meget fattige familier og meget rige familier. Derfor var det også forskelligt, hvordan børn boede, og om de havde værelser, de kunne sove eller lege i for sig selv. De rige familier havde værelser til børnene, men de fattige familier havde ikke speciel plads til deres børn. Derfor legede børnene for det meste i gården eller i det kvarter, de boede i.

Fattige i byerne

De områder i de store byer, som de fattige familier boede i, blev kaldt lejekasserner. Her boede familierne i et eller to værelses lejligheder med et lille køkken med spisekammer og lokum i gården. Hvis de var heldige havde de koldt vand i lejlighederne. Lejlighederne var meget små, 30 – 35 m², eller det samme som et almindeligt klasseværelse i dag.

På landet var der de samme forskelle mellem de rige og de fattige. Meget fattige familier, der boede i små huse, havde ikke værelser til deres børn. Familier på store gårde havde mere plads også til børnene.

Drenge, der arbejdede hos en bonde, sov sammen med karlene væk fra stuehuset. Ofte var de flere om at dele sengene, ikke kun med hinanden men også med rotter, mus og snogefamilier. Pigerne sov så sammen med tjenestepigerne i deres rum bag køkkenet.

Hygiejne

Badeværelser og wc var kun noget, de færreste havde.

De fleste lejligheder havde lokum i gården hvor alle i ejendommen måtte deles om de samme 3 – 6 lokummer. Det var en række små huse med en bæk med et hul og spand nedenunder. For 100 år siden – før byerne fik kloakker – kom 'Natmanden' og tømte spandene hver nat. Om natten måtte man bruge potten til at tisse i, den blev tømt ud af vinduet i byerne i gamle dage. Sikken en lugt der må have været dér.

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

På landet var der enten et lokum eller ingen ting, så menneskene måtte sætte sig bag dyrene i stalden, når de skulle besøge. Nogle steder var der lokummer med flere huller ved siden af hinanden, så kunne man sidde flere sammen på samme tid.

Til daglig vaskede familien sig ved køkkenvasken – etagevask. En gang om ugen blev alle børnene vasket i en balje – om sommeren i køkkenet, om vinteren inde i stuen ved siden af kakkelovnen. Efter badet fik børnene rent tøj på. Tøjet skulle holde indtil næste storvask.

I nogle familier blev der stillet vand ind i store kander i soveværelserne. Når man skulle vaske sig, hældte man vand ned i et stort fad og brugte det derfra. Om vinteren kunne det være så koldt i soverummene, at vandet var frosset til is, når man skulle bruge det om morgenen.

I de største byer blev der bygget badeanstalter, hvor folk kunne betale for at få et bad.

2. Skolegang

I 1814 kom der en lov om, at alle børn skulle gå i skole. Før den lov kom, var der rigtig mange, der kun kunne sætte et mærke, når de skulle skrive under på et stykke papir. Dem, der ikke kunne skrive og læse, var især de fattige eller folk på landet. Velhavende og fornemme folk kunne som regel godt læse og skrive. Hvis de f.eks. var købmænd eller herremænd, skulle de jo skrive til daglig.

For de børn, der var heldige at komme i skole, var der regler, som deres lærere skulle følge. I gamle dage var det en degn, der var lærer.

Der blev lavet en ”Instruks for degne og skolemestre på landet i Danmark 23. januar 1739”. Kongen bestemmer hermed, at alle skolelærere i Danmark skal rette sig efter det, han her har bestemt. Der er valgt nogle eksempler fra den bestemmelse. Her må jeres lærer hjælpe med at læse og forstå teksten, som er skrevet i et gammelt sprog.

”Instruction, Hvorefter Vi Christian den Siette ... Allernaadigst ville, at enhver Degn og Skolemester paa Landet i Vort Rige Danmark sig i den ham anbetroende Skolehold indtil videre skal rette og forholde.”

”Fra Paaske og til Michaëlis Dag holder han Skole fra Klokken 7 til 11 om Formiddagen, samt fra Klokken 2 til Klokken 6 om Eftermiddagen; men fra Michaëlis Dag til Paaske fra Klokken 9 til 12 om Formiddagen, saa og fra Klokken 1 til Klokken 4 om Eftermiddagen, for Børnene af samme Bye; men fra Børnene fra fraliggende Stæder bør dimitteres fra Mortens Dag til Kyndelmisse Klokken 3, at de kand komme hjem i lys Aften, og kunde saadanne Børn, som har langt at gaae, tage deres Middags-Mad med sig, og tillades, det i Skolen at spiise.”

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

”Medens Børnene ere i Skolen, saa og naar de gaar udaf Skolen, skal Skolemesteren for alting give nøye Agt, at de ikke bande, bruge Skiolds-Ord og utugtig Snak, eller støye, kives og slaaes; men finder han een eller anden af dem dermed at forsee sig, da straffer han saadanne med Ord, og forholder dem alvorligen, at de i Skolen bør sidde stille, og med Agtsomhed, uden at fortørne Gud, eller forarge hverandre, og at Gud seer ald deres Adfærd, og ey lader forsetlig Synd, som Lyven, Banden, Skielden og deslige u-straffet. Skulde saadan kiærlig Formaning ey frugte, bør Skolemesteren straffe saadanne Børn, der nogle gange forgiæves er formanet, med Riis.”

Hvis man vil vide noget om, hvordan det var at gå i skole for 100 år siden, kan man læse om dem, der selv har oplevet det. Der findes en række erindringer, det vil sige historier, som nogle mennesker selv har oplevet.

Én, der har fortalt om sin barndom, er forfatteren Otto Rung. Han fortæller, at han og hans søskende blev vækket klokken 7 om morgenen, så stod de op og klædte sig på. De blev ikke altid vasket om morgenen, ja slet ikke hver dag. Skolemaden – fire stykker rugbrød med salt kød, spegepølse og en skive ost – blev lagt i en blikmadkasse og skolebøgerne blev pakket.

I stedet for skoletaske brugte mange drenge den gang to træplader og et par snore med et håndtag. Bøgerne blev spændt fast mellem træpladerne, men det skete at bøgerne ikke var spændt stramt nok fast og bøgerne faldt ud. Tornyster [*rygsæk*] var en sjælden luksus, som mange ikke havde råd til. I en snæver vending kunne man bruge sin livrem til at spænde om skolebøgerne. Skoletasker med hank var kun for tøser.

2.1. Forskolen i Flakkebjerg

Der blev undervist i Flakkebjerg Forskole fra 1904 til 1962. I dag er der museum i den gamle skole.

Forskolerne blev dengang bygget fordi man ville forbedre skolen, da den skulle blive bedre at gå i for børnene. Landsbyskolen havde overfyldte klasser, og der var for få af dem. Børnene gik 3 år i skole og blev efter en prøve, flyttet til hovedskolen, hvor de gik i 4 år. Man kan i dag på museet, stadig se hvad lærerinden skrev om sine elever i protokollen.

Børnene var delt i to klasser. Yngste klasse (1. årgang) og ældste klasse (2. og 3. årgang).

Skolepult med tavle og klud til at viske ud med. Man skrev med noget der kaldes en griffel.

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

2.2. Skolen og timerne

På landet gik børnene i små skoler med kun et eller to klasselokaler. Det betød, at eleverne i første klasse gik sammen med dem fra anden og tredje. Hvis der var tre rækker med skolepulte, så kunne det være første klasse der sad i dørrækken. Anden klasse sad i midterækken, og tredje klasse sad så i vinduesrækken. Læreren havde til opgave at undervise tre klasser på samme tid. Måske havde første klasse skriveøvelser, mens anden klasse regnede stykker og tredje klasse læste i deres læsebøger. Nogle steder blev det til, at man kun var i skole hver anden dag. Så der var mange, der aldrig blev helt gode til at læse og skrive.

I byerne, hvor der boede flere børn, var skolerne større med flere klasser og med flere lærere. Eleverne havde de samme fag på skemaet, og opdragelsen var den samme.

(Forskolen: Farum arkiv og museer)

Skoleskemaet

Det var almindeligt at eleverne startede deres skoledag med i fællesskab at synge en morgensalme og fremsige en morgenbøn. Det har skoleelever gjort i mere end 250 år.

”Hver Morgen skal han begynde med Bøn saaledes, at der først synges een Morgen-Psalme, siden læses Morgen-Bønnen, samt et Capittel af den hellige Skrift, og endeligen synges en Poenitentzes eller anden aandelig Psalme. Jmedens Morgen-Bønnen læses, skal alle tilstædeværende Børn ligge paa deres Knæ; og bør han vel see til, at Børnene med Andagt synge Psalmerne, bede Bønnen, og høre Guds hellige Ord læse.” (fra: Instruks for degne og skolemestre på landet i Danmark 23. januar 1739)

Børnene gik i skole 4 – 5 timer om dagen. På skoleskemaet i de mindste klasser stod:

- Bibelhistorie
- Dansk
- Geografi
- Historie
- Skrivning
- Regning

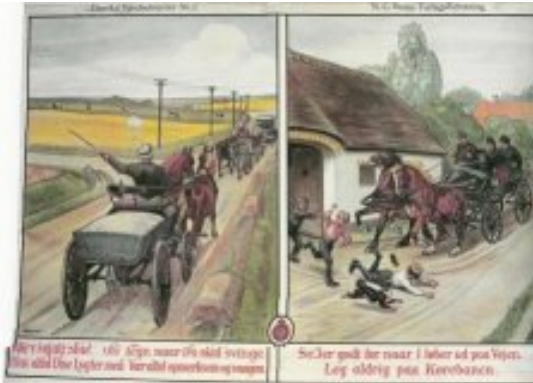
Man skrev med pen og blæk, efter man havde lært at skrive på tavlen.

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

Anskuelsesundervisning

I Danmark indførtes anskuelsesundervisning som skolefag for de laveste klassetrin i 1900. Ud fra billeder og genstande skulle børnene lære at iagttage og samtale om den verden, der omgav dem. Der blev lavet en mængde billeder og modeller til anskuelsesundervisningen.

2.3. Frikvarter

Læreren ringede ud med en klokke/ bjælde. Eleverne rejste sig stille og roligt og forlod lokalet – de gik ud i skolegården. Når frikvarteret var slut, stillede eleverne sig på række, hvorefter de marcherede ind i klasseværelset efter lærerens anvisning.

I frikvarteret blev der leget forskellige lege, ofte bestemt af årstiderne.

2.4. Børneopdragelse i skolen

Når en voksen kom ind i klasseværelset rejste alle eleverne sig op. Det gjorde de også, når de blev hørt. Man sagde De til alle voksne og brugte de voksnes efternavn, når man talte til dem. Man talte ikke, hvis ikke man var blevet spurgt, og man rakte hånden op, når læreren spurgte klassen om noget.

Det kunne ske, at der blev delt levertran ud i begyndelsen af dagen. Eleverne stillede sig i en række og havde selv deres egen ske med. Læreren hældte så levertran op til hver enkelt elev, som spiste det på stedet. Det var ikke alle der kunne lide smagen, men det var et vigtigt kosttilskud til fattige børn.

Straffe

Hvis en elev gjorde noget forkert, og det var læreren der afgjorde det, så vankede der en straf. Mange elever har prøvet en tur med spanskrøret – en bambusstok – som de blev

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

slået i enden eller over ryggen med. En anden straf var slag over fingrene med pegepinden. Eleven skulle stille sig foran læreren ved katederet og række hænderne frem og modtage slagene. Ørefigner, kindheste eller lussinger blev også brugt, når lærerne skulle straffe de arme syndere. I et hjørne i klasselokalet var skammekrogen, der kunne en elev som straf komme til at stå og kigge ind i væggen med ryggen til resten af eleverne. Det er først blevet forbudt at straffe skolebørn i 1967. Afstraffelserne blev dog trappet ned fra 1960.

En af de skikkelser man kunne true børn med i gamle dage var Den store Bastian.

Hér ser du hvordan uartige børn bliver straffet. De bliver puttet ned i et kæmpe blækhus, fordi de har drillet en "Neger med hans sorte Hud."

Hvis du læser i "Den store Bastian", kan du finde ud af alt det, som man mente var uartig i gamle dage.

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

3. Efter skole

3.1. Fri til at lege

Når børnene fik fri fra skole, passede de sig selv og fandt selv på, hvad de skulle lave. Hvis de boede i byerne kunne de lege på gader eller stræder. Det var ikke farligt på samme måde som i dag. Børnene spillede top, bold, klink eller pind. At 'spille pind' er næsten det samme som at spille rundbold i dag. Man kunne også trille kugler, sjipte i tov og løbe med trillebånd.

Om sommeren legede børnene skjul, blindbuk, bro-bro-brille og tagfat. Hvis de havde skov, mose eller sø i nærheden kunne de bygge huler, soppe og bade, sejle med småskibe, fange haletudser og meget mere. På dage med god vind, blev der sat drager op. De var hjemmebyggede. Om foråret skar man pilefløjter og lavede slangebøsser og hyldebøsser. Drengene lavede det meste af deres eget legetøj med deres lommeknive. Nogle børn kendte de gode bærsteder ude i skoven. Så var det om at snige sig af sted, uden de andre så, hvor man havde fundet skovjordsbær eller hindbær.

Om vinteren blev der bygget snemænd og udkæmpet nogle drabelige slag med snebolde, så snart den første sne var faldet. Børnene fra forskellige områder (kvarterer) i byen drog i krig mod hinanden. Der blev bygget store snefæstninger, som man kunne gemme sig bag, når modstanderne kastede med snebolde.

Hvis man var heldig at have et par skøjter, kunne man næsten ikke vente, til isen kunne bære. Så var det af sted i fuld fart hen over isen og lege tagfat eller fangeleg. Ellers kunne man lave gode glidebaner, som var spejlglatte. For 100 år siden blev der ikke smidt grus på gade og fortove, så glidebanerne holdt så længe frosten varede.

Kælkebanerne var bedst, hvis der var en rigtig god bakke, hvor man kunne få rigtig fart på. I mange byer, hvor der var en høj og stejl bakke, blev den kaldt for 'Djævlebakken'. Det var der, hvor det gjaldt om at komme af banen, når der kom en på kælk ned af bakken. Børnene styrede ved at ligge på maven på kælken og så styre med benene.

3.2. Arbejde i byen

Det var ikke alle børn, der var så heldige, at de kunne lege efter skole. Deres familier var så fattige, at de var nødt til at arbejde, for at familien kunne få noget at spise. Selvom alle hjalp til, var der ofte ikke nok, og man kunne kun spare ved at spare på maden. Mange gik sultne i seng eller havde kun fået rugbrød med lidt margarine eller ingenting på.

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

Børnene begyndte at arbejde, når de var 6 – 7 år gamle, samtidig med at de gik i skole.

I byerne arbejdede drengene som buddrenge eller mælkedrenge, eller de kunne få arbejde på fabrikker eller i værksteder. Pigerne var tjenestepiger hos rige familier. Hvis moderen arbejdede hjemme med at lave tændstikæsker eller andet, så kunne børnene også hjælpe til her.

Der blev efterhånden lavet regler om, at børn ikke måtte arbejde mere end 6 timer om dagen, fordi de skulle passe deres skole. Det betød samtidig, at børn ikke måtte arbejde på fabrikker og i værksteder, før de var fyldt 12 år. Hvis børn ikke passede deres undervisning, kunne de få en bøde på 12 øre. Det betød ikke altid så meget, fordi de mest dygtige børn kunne tjene op til 1 krone og 50 øre om dagen, men så havde de også arbejdet i op til 11 timer. Nogle folk mente, at det var godt at børnene arbejdede, så lavede de ikke ulykker så længe. Når de samtidig hjalp deres familier med at tjene til maden og huslejen, så skulle kommunen jo ikke sørge for dem.

Ildtænderne

Ildtænderne, som I kan læse om her, blev i gamle dage brugt til at tænde op i kakkelovnene med. Det var fattige familier, der lavede dem hjemme, og her kunne børnene hjælpe til.

”Fra ildtænderfabrikken fik mor to prøver med hjem – en på en lille og en på en stor ildtænder. Hvad var en ildtænder?”

”Den bestod af en spån snoet tre á fire gange rundt, beviklet med en tråd og derefter dypet i harpiks.”

Når mor og børn havde lavet 500 ildtændere, tjente de 25 øre. Så var der penge til et kvart rugbrød og lidt fedt til maden. Det var hårdt for børn at være med til, og der skulle arbejdes meget for at få lavet de 500, der skulle til.

”Men ofte var det galt med spånerne. Hen under aften var det kun blevet til en halv sækfuld. Så blev det natarbejde. Når far og de to mindste var faldet i søvn, tog mor og jeg fat. Det gjaldt om at komme ud med 500 ildtændere næste morgen og skaffe mad til sultne munde den kommende dag.” (Fra: En rabarberdreng vokser op – Hjemmefronten rejser sig)

3.3. Arbejde på landet

På landet var der mange opgaver til børnene fra de var ganske små. I hus, stald og på markerne, var der nok at se til. De mindste hjalp man til med at passe de mindre dyr, de bar brænde ind og hjalp til i huset. Mange børn kom tidligt ud og tjene hos en bonde. Drengene skulle muge ud ved heste og køer. De skulle strigle og spænde hestene for vogne eller markredskaber. Markerne skulle harves og tromles. Roerne skulle hakkes, og senere skulle kartoflerne tages op. Næsten alle hjalp til i kartoffelhøsten, derfor

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

begyndte man at have ”kartoffelferie” i oktober måned. Om vinteren hjalp børnene til ved slagtning og rengøring af stalde, loer og udhuse.

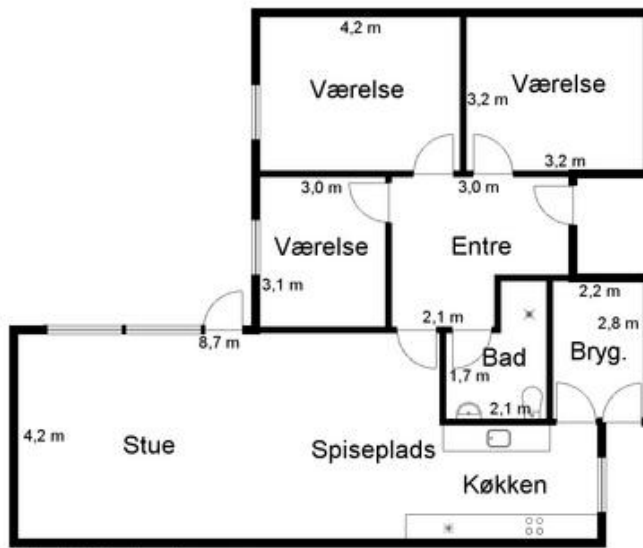

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

4 Opgaver til Boligen

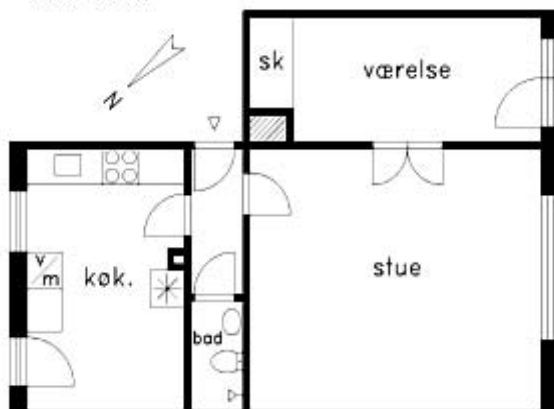
Herunder ser du forskellige tegninger, der viser hvordan lejligheder og huse er indrettet i dag og hvordan det var for 100 år siden. Tegningerne viser alle boligerne, som de ser ud i dag. I gamle dage var der ikke toilet og badeværelser i de fleste huse.

Vejledende tegning uden ansvar

Moderne 4-værelses hus

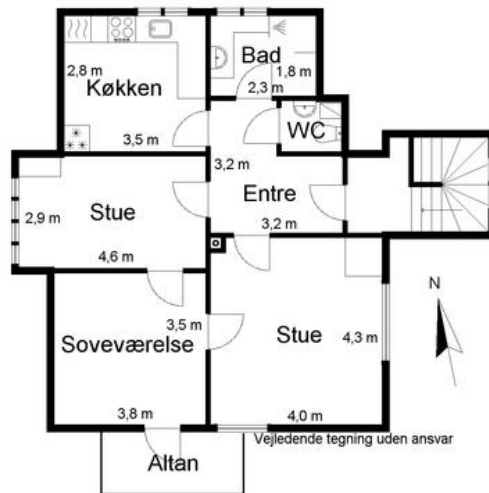
Vejledende tegning uden ansvar

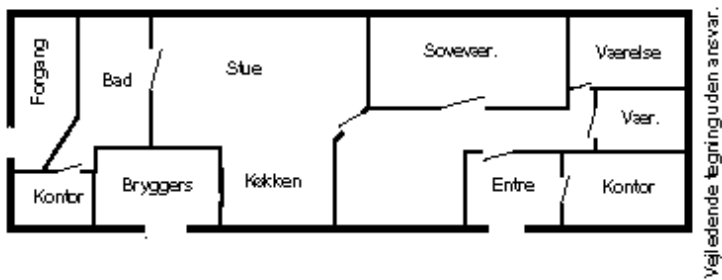
Moderne 2-værelses lejlighed

Børneliv for 100 år siden -

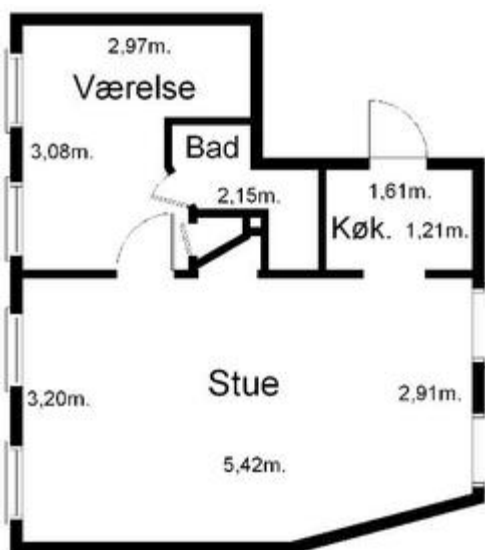
Skole - fri - arbejde

By-hus fra 1890

Stuehus til landbrug fra 1870

Vejledende og uden ansvar !!

Lejlighed fra 1813

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

Spørgsmål:

1. Bor du i en by eller på landet?
2. Bor du i hus eller i lejlighed?
3. Se på tegningerne af huse eller lejligheder for 100 år siden. Sammenlign med det sted hvor du bor nu.
4. Hvor mange rum er der hjemme hos dig? Fortæl hvad I bruger dem til.
5. Har du dit eget værelse eller deler du med nogen?
6. Havde dine forældre eller bedsteforældre deres eget værelse?
- Hvis de ikke havde eget værelse, hvor sov de så?
7. Vil du gerne bo det samme sted, som du bor nu, når du bliver voksen?
- Hvorfor/ hvorfor ikke?
8. Hvor mange er der i din familie i dag?
9. Hvor mange var der i dine bedsteforældres og dine oldeforældres familie da de var børn?

Tegn dit eget værelse

- hvordan er det indrettet
- deler du værelse med søskende

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

5 Opgaver til skolegang:

Første skoledag

I det følgende er valgt udklip fra to børnebøger, der hvor på sin måde fortæller om første skoledag. Der er mindst 100 år mellem de to historier. Historien om Frode er opdigtet hvorimod historien om Laura og Mary, er skrevet ud fra Lauras erindring mange år senere, om hvordan det var at begynde i skolen, da hun var barn.

Læs begge historier højt for klassen eller lad eleverne læse selv.

(Uddrag: Det lille hus ved floden – I skole)

”Før nogen kunne sige noget, begyndte en klokke at ringe. I døren til skolehuset stod en ung dame og svingede klokken frem og tilbage i hånden. Alle drengene og pigerne skyndte sig ind i skolen.

Det var en nydelig ung dame. Hendes brune hår sad i brusende pandehår over de brune øjne og rullet op i tykke fletninger i nakken. Hele vejen ned foran på hendes kjoleliv sad en række blinkende knapper, og hendes nederdel var trukket stramt tilbage og faldt ned bagpå i store pocher [lommer] og sløjfer. Hun havde et sødt ansigt og et yndigt smil. Hun lagde hånden på Lauras skulder og sagde: ”Nå, du er nok en lille ny pige?”

”Ja, Frøken,” sagde Laura.

”Og det er din søster?” spurgte lærerinden og smilede til Mary.

”Ja, Frøken,” sagde Mary.

”Kom I to nu med mig,” sagde lærerinden, ”så jeg kan få jeres navne ført ind i min bog.”

De fulgte med hende hele vejen gennem skolestuen og trådte op på katederet.

Skolehuset var bygget af frisk tømmer og havde kun ét stort rum. Loftet var undersiden af tagspånene ligesom hjemme i deres eger loftværelse. Midt ned gennem skolestuen stod den ene lange bæk bag ved den anden. De var lavet af høvlede brædder og havde et rygstød, hvorfra der stak to hylde ud over bænken bagved. Den forreste bæk havde ingen hylde foran sig, og den sidste bæk havde ingen rygstød.

Der var to vinduer i hver side af skolestuen. De stod åbne, og det gjorde døren også.

Blæsten kom lige ind og lyden af det bølgende græs og duften og synet af den endeløse prærie og himlens vældige lys.

Laura så det alt sammen, mens hun stod oppe ved katederet sammen med Mary, og de fortalte lærerinden, hvad de hed, og hvor gamle de var. Hun drejede ikke hovedet, men hun lod øjnene smutte rundt over alt.

Henne ved døren stod en vandspand. I en krog stod en købekost. På væggen bag ved frøkenens plads var der en glat, sortmalet træplade med en lille, rillet hylde under. I rille lå nogle korte, hvide pinde og en træklods med et stykke fåreskind spændt stramt over og sømmet fast. Laura forstod ikke, hvad de ting skulle bruges til.

Mary viste frøkenen, hvor dygtig hun var til at læse. Men Laura så på mors bog og rystede på hovedet. Hun kunne ikke læse, hun var ikke en gang helt stiv i bogstaverne.

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

”Du må begynde helt ved begyndelsen, Laura,” sagde frøkenen. ”Mary læser sammen med de viderekomne. Har I en tavle?”

De havde ingen tavle. ”Så må I låne min,” sagde frøkenen. ”I kan ikke lære at skrive uden tavle.”

Hun åbnede låget på katederet og tog en tavle op. Katederet var lavet som en høj kasse, hvor den ene side var skåret væk for enden, så hun kunne have benene der. Låget foroven kunne åbnes på købehængsler, under det var det er rum, hvor hun havde sine ting. Hendes bøger lå der og den lange lineal.

Først senere opdagede Laura, at linealen blev brugt til at straffe dem med, der sad uroligt eller hviskede i timen. Enhver, der var uartig, måtte gå op til katederet og række hånden frem, mens frøkenen slog den mange gange og hårdt med linealen.

Men Laura og Mary hviskede aldrig i timerne, og de gjorde deres bedste for at sidde stille. De sad pænt ved siden af hinanden på bænken og passede deres arbejde. Marys fødder nåede ned til gulvet, Lauras dinglede i luften. Bogen lå på hylden foran dem, Laura læste forrest i bogen, Mary længere henne, siderne imellem stod lige i vejret.

Laura havde sin egen lille klasse helt for sig selv, for hun var den eneste i skolen, der ikke kunne læse. Så snart frøkenen havde tid et øjeblik, kaldte hun Laura op til katederet og hjalp hende med at lære bogstaverne. Allerede før middagsfrikvarteret den første dag kunne Laura læse sit første ord K – A – T siger kat. Pludselig kom hun i tanker om noget og sagde: ”P – A – T siger Pat.”

Frøkenen blev ganske overrasket. ”V – A – T siger vat. H – A – T siger hat,” sagde hun. Og så kunne Laura læse! Hun kunne læse hele den første side i abc’en.

I middagsfrikvarteret gik frøkenen og alle de andre børn hjem for at spise. Laura og Mary tog deres madspand med, og satte sig i græsset på skyggesiden af skolehuset og begyndte at spise deres smørrebrød.

”Jeg kan godt lide at gå i skole,” sagde Mary.

”Det kan jeg også,” sagde Laura. ”Jeg bliver bare så træt i benene.”

(Uddrag: Frode og alle de andre rødder – 4. del hvori vi hører en hel del om Froles første skoledag)

Dagen før Frode skulle i skole, gik han ned til Simme for at få et par fiduser, før han begyndte i skolen.

”Du er god til fiduser,” sagde Frode til Simme, der stod uden for baghuset og pudsede sin knallert. ”Kunne du ikke lære mig et par fiduser om skolen?”

”Hø, hø,” gryntede Simme fornøjet. ”Jo, det kan du lige regne med.”

Han satte sig ved siden af Frode.

”Dér er du kommet til den helt rigtige mand,” sagde Simme. ”For er der nogen der kender til skolefiduser, så er det far her – selvom jeg ikke ligefrem er tilhænger af skoler.”

”Nå,” sagde Frode, der ikke vidste, hvad en ”tilhænger” var for noget. ”Hva’ laver de henne i skolen, Simme?”

”Århh,” sagde Simme. ”Sådan lidt af hvert. Da jeg var en bette splint som dig, læste vi lektier og skrev bogstaver i vores hefter. Og så sang vi den her: Jeg ved en lærkerede.”

”Hold da op,” sagde Frode. ”Hvordan vidste I en lærkerede?”

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

”Ja, jeg aner det ikke,” sagde Simme. ”Jeg har aldrig fundet ud af, hvad der var med den der lærkerede. Nå – men vi lavede osse papirflyvere og kastede remoulademadder op på tavlen.”

”Remoulademadder,” sagde Frode.

”Nemlig,” sagde Simme. ”Nemlig. Den fidus med remoulademadder er helt på toppen. Den kan du få meget ud af. Remoulademadder kan få alle lærere til at flippe helt ud.”

”Flippe ud,” sagde Frode.

”Jep,” sagde Simme. ”De begynder næsten altid at råbe op, og hvis man er heldig, kan man få dem til at blive så tossede, at de træder op i papirkurven.”

Næste dag vandrede Frode i skole med en lille ny skoletaske under armen. En lille skoletaske fuld af remoulademadder.

Skolegården var fuld af børn i alle størrelser og tykkelser. Nogle af dem råbte meget højt, nogen tudede, og et par stykker var inde i et godt slagsmål, hvor de prøvede at rykke ørene af hinanden.

Under et stort træ stod nogle blege og renvaskede børn på Frodes alder.

”Skal du osse gå i første klasse?” sagde en pige med brune rottehaler til Frode.

”Jep,” sagde Frode. ”Det kan du regne med.”

”Det skal jeg osse,” sagde pigen. ”Jeg hedder Stinne.”

Frode syntes, at Stinne var meget, meget smuk.

Oppe i klassen satte Stinne og Frode sig ved siden af hinanden.

”Hvad har du i din taske?” spurgte Stinne.

”Fiduser,” sagde Frode.

”Hvad er fiduser?” spurgte Stinne.

”Bare vent,” sagde Frode. ”Noget der kan få læreren til at hoppe op i papirkurven.”

Læreren var en høj mand med tyndt skæg.

”Ja,” sagde han. ”Så skal vi til at gå i skole, kære børn.”

”Det regnede vi osse med,” sagde Frode.

Læreren blev lidt rød i hovedet.

”Ja,” sagde han. ”Og i dag skal vi lære et bogstav, der hedder i.”

”Skal vi ikke læse lektier?” spurgte Frode.

”Æhh,” sagde læreren. ”At lære om bogstavet i er at læse lektier.”

”Hold da op,” sagde Frode. ”Det lyder vel nok nemt.”

”Det er det skam osse,” sagde læreren.

”Skal vi ikke snart spise?” spurgte en lille dreng med briller. ”Jeg er sgu sulten.”

”Fy, da,” sagde læreren. ”Her i skolen må man ikke bande.”

”Nå,” sagde den lille dreng med brillerne. ”Det var sgu da ærgerligt.”

”Jeg skal tisse,” sagde en lille pige med en rød sløjfe i håret.

”Det skal jeg osse,” råbte en anden pige.

Læreren var temmelig rød i hovedet nu.

”Du er rød i hovedet,” sagde Stinne.

”Æhh, nu må I være rolige,” sagde læreren. ”Vi kan gå ned og tisse om lidt.”

”Skal du osse tisse?” sagde Frode.

”Må vi så få ro,” råbte læreren. ”Her i skolen skal der være ro og orden.”

”Skal vi ikke prøve din fidus?” spurgte Stinne.

”Jep,” sagde Frode og fandt en remoulademad frem fra sin taske. ”Se her.”

Og så kastede han remoulademaden op på tavlen.

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

”Nej, nu går det alligevel for vidt,” råbte læreren. ”Aldrig har jeg – bortset fra et par enkelte gange – været ude for noget lignende.”

Og så trådte han op i papirkurven.

”Hva’ sagde jeg,” grinede Frode. ”Han flipper helt ud nu.”

Da børnene gik hjem fra skole den dag sagde Frode til Stinne: Skal vi ikke være kærester?”

”Det kan vi da godt,” sagde Stinne. ”Det er skægt at gå i skole, synes du ikke?”

”Jo,” sagde Frode. ”Det prøver vi i morgen igen.”

Lad to grupper af børn opføre de to eksempler på første skoledag som små rollespil, som de selv indøver.

Brug indtrykkene fra de to tekster og/ eller fra rollespillene til at tale om og evt. tegne:

- Skolestuens/ klasseværelsets indretning før og nu.
- Skoledagen før og nu.
- Opførsel og opdragelse i skolen.
- Tiltaleformer. De eller du. Frøken eller Birthe.
- Straf i skolen.
- Hvad kan lærerne gøre i dag, for at få børnene til at sidde stille. Hvordan kan det være at Laura og Mary sad stille?
- Skolegården.
- Skolemaden, hvad spiser børnene i dag, og hvor langt middagsfrikvarter har de?
- Hvor meget eller hvor lidt ligner Frodes skole, den børnene går i nu?

Anskuelsesundervisning i dag

Planlæg en skoledag, hvor eleverne går i skole som for 100 år siden.

Reglerne skal overholdes, så læreren tiltales med hr. , fru eller frøken samt efternavn. Ingen må tale i timen. Læreren overhører eleverne, som skal række hånden op. Eleverne skal rejse sig op, når de besvarer spørgsmål/ bliver hørt.

Indlæg evt. efter aftale med enkelte elever små rollespil, hvor en elev sættes i skammekrogen.

Eleverne kan som forberedelse forinden have arbejdet i mindre teams med udvalgte temaer/ fag, som de så beskæftiger sig med på skoledagen. De kan have lært større

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

danske byers placering, nogle tabeller eller salmevers, eller de kan have øvet sig i højtlesning.

Dagen evalueres sammen med eleverne, som tager stilling til indhold i undervisningen, læringsmetoder, disciplin, udbytte af den modtagne undervisning sammenlignet med den skole, de kender.

Eksempler til undervisningsbrug

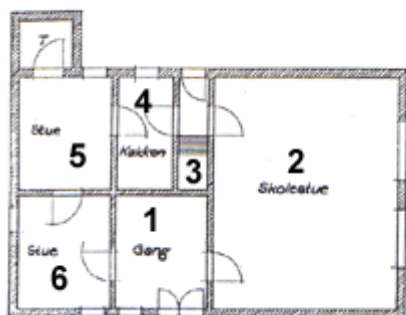
Eksemplerne nedenfor kan enten sammensættes til en hel skoledag eller stykkes ud i mindre bidder.

- Skriveøvelser på små tavler med griffel og på den store tavle ud fra gammelt forlæg for skråskrift
- Udenadslære – lær et salmevers
- Regnestykker
- Højtlesning, enten en enkelt elev eller hele klassen i fællesskab
- Bibelhistorie, læreren fortæller en historie fra Det gamle Testamente eller hører eleverne i salmevers eller f.eks. De ti bud
- Geografi, læreren hører eleverne i danske byer ud fra et vægkort
- Historie, læreren fortæller eleverne om den ældste danske historie
- Frikvarter Når læreren ringer ind stiller eleverne sig op i rækker evt. efter højde så de højeste elever står bagerst
- Spisefrikvarter. Læreren og eleverne spiser den medbragte mad. Evt. læser læreren højt for eleverne af en eventyrbog eller andet.

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

Besøg Flakkebjerg Skolemuseum

Forskolen og vaskehus med Wc'er.

Når man kommer på museet, går man først ind i:

1. Gangen hvor man skulle hænge overtøjet og stille træskoene. Der var også et sted, hvor man kunne drikke vand, hvis man blev tørstig.

Knager med tornyster.

2. Skolestuen er næsten ikke ændret siden 1904. Der findes til brug i dag tavler, kugleramme, pen og blæk. På væggene ses billeder man brugte til at fortælle eleverne, hvordan ting så ud.

Skolestue med kateder.

Skolestue hvor man ser klaver og kakkelovn. På bagvæggen hænger billederne.

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

4. I køkkenet er der et gammelt komfur, hvori der blev fyret med brænde. Fru Nielsen brugte det helt til 1979. Her ses også gamle køkkenredskaber, især den blå farve er berømt.

Her ses fru Nielsens køkkenbord, med tallerkener og udsigt.

Lærerinden boede på skolen. På de næste billeder kan du se, hvordan fru Nielsen boede på forskolen i Flakkebjerg.

5. Dagligstuen

Man kan se radioen i midten, det eneste "nye" på museet, men dog en gammel og sjov radio.

Man kan se flotte gamle møbler på museet.

6. Spisestuen hvor lærerinden hver dag spiste med sin mand.

I spisestuen kunne man også sidde og lune sig ved ovnen.

7. På loftet findes fru Nielsens soveværelse.

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

Fru Nielsens mand lavede teater for børnene til juletid.

På loftet findes også en udstilling med ting fra andre landsbyskoler, samt billeder af de elever der har gået på skolen.

Teater som fru Nielsen brugte.

7. Vaskehus med redskaber til vask og havearbejde.

Redskaber til at vaske med.

8. Wc'er til både drenge og piger.
Prøv at se, hvordan det bare var et hul i en trækasse, man sad på.

Det var her man gik på WC.

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

6. Opgaver til efter skole

Spørgsmål til fritiden:

1. Hvor meget er du ude og lege, når du kommer hjem fra skole?
2. Hvor kan du gå hen og lege med dine kammerater i dag?
3. Hvad leger børn i dag?
 - Når de er ude om sommeren?
 - Når de er ude om vinteren?
 - Når de er inde?
4. Går du til noget i din fritid? Hvilket?
5. Laver børn selv deres legetøj i dag? – Hvad/hvordan?
6. Hvilke sanglege kender du?

Spørgsmål til arbejde:

1. Går du på arbejde efter skole eller i weekender eller ferie? Hvis ja, hvor mange timer arbejder du?
2. Skal du hjælpe til hjemme? - med hvad?
3. Hvor mange timer skal du arbejde for at tjene til en pizza og en cola?
4. Hvad vil du gerne arbejde med når du bliver voksen, hvorfor?
5. Find ud af hvad din familie arbejdede med for 100 år siden.
6. Arbejder din familie i dag med det samme som for 100 år siden?

Børneliv for 100 år siden -

Skole - fri - arbejde

Litteratur:

Christensen, Christian: Bondeknold og rabarberdreng. Hans Reitzels forlag 1984

Christensen, Christian: En rabarberdreng vokser op. Hans Reitzels forlag 1986

Ingalls Wilder, Laura: Det lille hus ved floden. Gyldendal 1965

Kirkegård, Ole Lund: Frode og alle de andre rødder. Gyldendal 1979

Rung, Otto: Fra min klunketid – en hjemlig kavalkade. Gyldendal 1942